

Polku ja sen kulkeminen: matkani kasvatuksen historian pariin

“Tie vain jatkaa jatkumistaan ovelta, mistä sen alkavan näin; nyt se on kaukana edessäpäin; jos voin sitä joudun seuraamaan ...” Ryhmäteatterin levyltä Taru sormusten herrasta

Kirjoittaa itsestään ja omista valinnoistaan – rupeama tarjoaa hetken omien tekemistensä miettimiseen. Olen kasvatustieteen tohtori, kuten kaikki muutkin tässä yhteydessä kirjoittavat. Siihen lisäkysymys nuorison tapaan: “So what?”. Tosin haluan jatkaa Aleksis Kiveä lainaten: *“Tämä elämä käy laatuun, onhan se välimmiten lystiäkin ja nostelee hieman kantapäitään”*.

Minusta ei pitänyt tulla tutkijaa. Työtehtäväni olivat niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla liittyneet kasvatusta- ja koulutus-toiminnan kaikkiin vaiheisiin. Kaiken muun keskellä tai sivussa huomasin vain olevani tekemisissä kasvatuksen tutkimuksen kanssa. Annoin sattumalle tilaisuuden. Siirryin osaksi akateemista maailmaa.

Kasvatustieteessä kiinnostukseni suuntautuu vahvimmin kasvatuksen periaatteellisiin kysymyksiin. Sitä voidaan kutsua myös kasvatustilosophiaksi. Päästäkseni käsiksi kasvatuksen olemukseen, tarvitsin jotakin konkreettista mihin kiinnittää ajattelua. Ja kuinka ollakaan, huomasin olevani myös kasvatushistorian tutkija. Olen toistaiseksi niitä viimeisiä, jotka saivat paneutua kasvatuksen historian tutkimukseen vaiheessa, jolloin oppiaineella oli oma professuurinsa Helsingin yliopistossa. Varmasti tästä seurasi joita

Liisa Granbom-Herranen kokee tohtorintiensä olevan kuin retkeilijän polku Lapin erämaassa.

kin painotuksia tutkimuksen suuntautumiseen. Menneeseen aikaan kohdistuvassa tutkimuksessa olen erityisesti paneutunut folkloristiikkaan. Tämä kirjoitetun ja kirjoittamattoman historian yhdistäminen on ollut mielenkiintoinen rupeama. Jos muuta ei oppinut, niin ainakin sen, että esittämänsä on syytä perustella varsin pitävästi!

Tutkijanmetafora

Elämäntarinoihin paneutuessani löysin käsitteen “elämänmetafora”. Elämänmetafora on kertojan kielellinen jäsennys elämästään ja tavastaan tarkastella sitä. Metafora on jo sinänsä mielenkiintoinen käsite. Tässä yhteydessä pitäydyn kuitenkin metaforan ehkä yleisimmässä muodossa: metafora on vertaus – kuitenkin sillä edellytyksellä, että minulle metafora ei ilmaise “on kuin” vaan se kertoo “on”. Elämäkertoja tarkastelevassa tutkimuksessaan voidaan sekä erottaa että yhdistää tutkimuksen ja tutkijan metafora.

Tutkijanmetaforani on polku. Se on ollut (ja on edelleen) tutkimuksen tekemisen tapani. Kuljen taas tänä syksynä pohjoisessa. Jalat vievät, on aikaa ajatella. Mietin polkua jalan alla, mietin tunturin selännettä, kivikkoista rakkaa, soista metsää, jokivartta. Kulkija valitsee reittinsä – vai valitseeko?

Polut ovat keinoja

Polku on reitti jostakin jonnekin. Polku syntyy ja katoaa riippuen siitä, riittääkö sille kulkijoita. Polku syntyy aina mielekkäälle paikalle, reitille. Pohjoisen polku oli alkujaan keino, joka vei ansapaikalta toiselle. Kulkiessaan ovat ihmiset ja eläimet muodostaneet keinoja. Porot juurtuvat keinoihinsa ikimuistoisen tietämyksensä kautta. Jopa niin, että polun muutos (kuten Lokan tekoaltaan rakentaminen) johti satapäisten tokkien surmaan: polku päättyi veteen, muita mahdollisuuksia porot eivät tunteneet.

Polku alkaa jostakin, se päättyy jonnekin. Polku katoaa maisemaan tullakseen uudelleen esille toisaalla. Se ei ole ennen kulkematon reitti, mutta kenties kulkijalleen ainutkertainen. Toisaalta olet yksi monista poluntallaajista. Oma valinta on, kuinka sen tekee: vauhdin, tahdin voi määrätä itse, polkuun voi liittyä, siltä voi poistua. Polku on, mutta kulkija kulkee.

Suunta ja polku

Polku on jonkun tai jonkin jo aiemmin hyväksi havaitsema reitti. On olemassa jokin syy polun sijaintiin. Jos kulkee vain kartan ja kompassin avulla, voi kenties kulkea suurempaa reittiä, ajatella olevansa ensimmäinen juuri tästä kulkenut ihminen, kenties löytää yksinäisyyden, kohdata luonnon ja itsensä melkein kuin muuta ei olisikaan. Mutta eihän se ole totta! Kulkija meillä Suomessa tietää sen olevan haaveellista harhaa. Tiukan paikan tullen kolme päivää yhteen suuntaan ja useimmiten vastassa on tie, rajalinja tai vesistö. Silloin on ihmisten ilmoilla.

Yllä Liisa Granbom-Herranen vaeltaa Lapin maisemissa.

Polun vietäväksi voi heittäytyä. Itse valitsen, minkä osan polusta otan käyttööni. Harvemmin poluilla on ollut tienviittoja. Kulkijalla on ja tulee olla käsitys siitä, mistä polku tulee ja minne se menee. Ja haluaako antaa sen viedä, seurata sitä. Polku on jalan alla vapauttava. Viitataan jostakin mieleen tulevaan Aristoteleen toteamukseen vapaudesta, joka edellyttää tottumusta. Polku vapauttaa näkemään muutakin kuin aivan eteensä, kuuntelemaan eikä vain kuulemaan, havainnoimaan ympäristöä eikä vain suunnistamaan.

Suunnistaessa otetaan lähtöpiste ja päämäärä. Pahimmillaan yhdistetään ne viivalla ja mennään. Toinen luontoon tukeutuva tapa on katsoa kartasta luonnonreitit: puronvarret, kurut ja kulkea niitä noudatellen. Suunnistaessa vieraassa maastossa ei polkuihin voi luottaa: ne joko on kartassa oikein tai sitten ei. Kulkemiselle voi asettaa välitavoitteita, pitää aikataulusta kiinni, kulkea suunnitelman mukaisesti ja voimiaan arvioiden. Katson aamulla kartalta missä olen ja minne illaksi menen. Tämä vaatii taitoa ja luottamusta

taitoihin, niin itseltä kuin kulkijatoveriltakin. Valitsen suunnan hyvällä näkyväsyydellä maisemasta, huonolla ilmalla kompassista. En luule olevani ensimmäinen kulkeva, joten tiedän jossakin vaiheessa kohtaavani Polun. Jos se kulkee aikomusteni kanssa samaan suuntaan, seuraan sitä. Kun se kulultaan tai jalan alla tunnu enää oikealta, voin erota siitä ja kenties löytää uuden polun. Olennaista on, että luotan sekä itseeni että valitsemaani polkuun – muuten kulkeminen muuttuu kiusalliseksi. Pääasiahan ei ole kulkeminen, vaan sen tuoma mielihyvä ja taipaleella laiskottelu!

Tutkiminen on ollut kulkemista

Tutkimuksen kanssa eläminen on ollut minulle kuin maastossa kulkemista. Aloittaessani on piste, jossa olen. Mietin, mihin haluan suunnistaa. Sen välinen matka on kuljettava. Voin kulkiessani lähteä suoraan tavoitetta kohden, ohittaa kaiken kauniin, hauskan ja mielenkiintoisen saavuttaakseni päämääräni. Voin kuvitella olevani ensimmäinen, joka on päättänyt tarkastella juuri näitä asioita, löytää vastaukset juuri minun esittämiini kysymyksiini. Tai voin heittäytyä polulle, kun minä ja polku olemme menossa samaan suuntaan. Mielestäni se edellyttää minulta enemmän kuin puhdas päämäärähakuinen kulkeminen. Polkua seurattaessa minulla on mahdollisuus löytää ja nähdä, havaita muutakin kuin itse näkemäkseni päättämäni. Pahimmillaan polkua seurattaessa päädynkin muualle kuin aioin tai olisi mielekästä. Silloin olen antanut polun viedä, luovuttanut vastuun toisille.

Polkua siis seurataan, vaan ei tahdottomasti. On kulkijoita, jotka halveksivat polkuja. He katsovat ne liian helpoiksi vaihtoehtoiksi. Mutta ovatko ne sitä? Olemassa olevan alistaminen oman tavoitteen saavuttamiseen samalla kun itse altistuu sen vaikutteille – eikö se juuri vaadi tieteen teossa tietoista toimintaa ja vastuunottoa? Voidakseen vapaana seurata polkua, on osattava suunnistaa. On myös osattava paikantaa itsensä, ei vain kulkea suunnan mukaan. Polku on muokkautunut monen kulkijan yhteiskokemuksen

kautta. Oli se sitten ihmisten tai eläinten aikaan saama, on se joidenkin hyväksi havaitsema. Yleensä polut kulkevat mielekkäitä reittejä. Vain suunnistava turisti menee tunturin huipulle, pohjoisen ihminen "ei ole sinne mitään unohtanut", eläin ei sinne kaipaa.

Polku vapauttaa ajatuksen. Parhaimmillaan siirrytään polulta toiselle ilman, maisemien, mielenkiinnon mukaan, hovin vuoksi. Polunvarsi kutsuu lepäämään ja nauttimaan. Ei tärkeintä ole aina päämäärä ja nopeasti perille tuleminen. Mitä siellä perillä tekisi? Olennaista on kulkeminen sinänsä, polulta poikkeaminen, tunturinkupeella makaaminen tai sitten sateessa tarpominen. Ei aina hauskaa, mutta tarpeellista.

Kasvatuksen tutkijan polku

Alussa minulla oli karttana maastosta tietoisuus tutkimukseni ongelmakenttään liittyvistä tieteenaloista ja niiden minulle keskeisimmistä ongelmista ja mahdollisuuksista. Niistä muodostui tuntureita ja soita. Kartan ja kompassin avulla maastossa pääsee perille. Kompassina minulla olivat aiemmat tutkimukset ja keskustelut toisten jatko-opiskelijoiden, tutkijoiden, professorien kanssa. Selkein tapa kulkea on suunnistaa pisteestä A pisteeseen B. Noudattamalla kompassin näyttämää suuntaa, tulee perille. Kulkeminen voi olla vaikeaa, tällainen eteneminen ei salli maastosteiden huomiointia. Eikä kulkeminen tällä reitillä ole kaikista nopeintakaan, suurin tie ei ole aina nopein. Toki kompassin antamia suuntia korjataan kulkiessa maastonmerkit huomioiden, mutta kompassi ja kartta auttavat etenemisessä.

Toinen tapa kulkea maastossa on tuo mainittu polku. Seuraamalla polkua, tulee yleensä jonnekin - ennemmin tai myöhemmin. Polkua voi seurata orjallisesti, miettimättä minne itse halusikaan mennä. Silloin päättyy polun, sen aiempien kulkijoiden osoittamaan määränpäähän. Ja polut saattavat myös päättyä kesken matkaa, minne silloin mennä? Tällainen päätön hortoilu ei kuitenkaan olisi tutkimuksen tekoa, mukavaa ja antoisaa vaeltelua ja elämän-

kokemusten hankintaa se kyllä olisi. Siinä kuluisi aikaa ja voimia.

Polkua voi seurata myös päämäärätietoisesti. Silloin ovat avuksi niin kartta, kompassi kuin maaston tuntemuskin. Kun tietää minne on menossa, voi valitsemaltaan polulta poiketakin. Voi antaa maaston johdatella ja sitten palata polulle sopivalla kohdalla - polku on kuitenkin kulkemisen kannalta jalan alla helpompi kuin sankka metsä, umpisuo, rakkarinne. Polulta poikkeamat antavat mahdollisuuden tarkastella myös kuljettua matkaa uudesta näkökulmasta. Tulevaakin taivalta voi silmällä muusta kuin polun näkökulmasta. Päämäärän ollessa tiedossa, on jotakin mitä kohti kulkea. Aikatauluarvio takaa, etteivät eväät lopu kesken matkan.

Tätä on myös tutkimukseni teko ollut. Minulla oli päämäärä: selvittää sananlaskuja käyttävän kotikasvatuksen olemusta, onko kyseessä perinteen siirto, aito kasvatusta vai täyttyvätkö kenties indoktrinaation tunnusmerkit. Karttana minulla on ollut tieteen tarjoamat mahdollisuudet. Kompassina suuntaa näyttämässä olivat aiemmat tutkimukset, keskustelut. Maastona toimi niin sananlaskuja sisältävä aineisto kuin kotikasvatuksen legitimaation näyttävä lainsäädäntökin. Mahdollisten maailmojen tarkastelulla olen yrittänyt luoda ymmärrystä näkemälleni ja kokemälleni. Ja kuten maastossa kulkiessani en ole kartan ja kompassin ihminen, en tutkimuksessanikaan ole aina malttanut rajoittua vain olennaiseen. Kuljin polkua, annoin välillä maaston viedä, palasin polulle, tarkistin sijaintini kartan ja kompassin avulla - ja jatkoin seikkailuani.

Polun merkitys tuli esille myös tavassani lähestyä tutkimuksen kirjoittamista. Keräsin tietoa lukemalla, hahmotin maastoa epätarkan kartan avulla. Tästä sitten mittakaava tarkentui ajatusten selkeytyessä, kunnes pääsin sille kartalle, jossa voin löytää polkua. Kuljin polun ja kirjoitin sen auki. Lopulta tuli se maastonkohta, jossa saatoin tarkastella kuljettuja polkuja uudesta näkökulmasta ja muodostaa niistä käsityksen polkuverkostosta, karsia turhat pois ja luoda lopullisen karttakuvauksen, jossa valmiskarttaan olen voinut liittää oman kulkemiseni tuottaman tiedon. Olen siis kulkija ja keräilijä. Ja kuten jokainen keräilijä, jossakin vaiheessa olen

halunnut tuoda kokoelmani toisten nähtäväksi - ei vain katseltavaksi vaan keskusteltavaksi. Sitten saatoin taas jatkaa matkaa.

Suhteeni käyttämiini aineistoihin on ollut lähinnä mainitsemani polun seuraamista. Olen ottanut vastaan mitä on annettu, tutkimustehtävälläkin on ollut varaa täsmentyä aineistoon tutustumiseni jälkeen. Käsitteitä olen saanut, hakenut ja luonut – tässä on tarvittu niin kompassia kuin päämäärätietoista polulla etenemistäkin. Mahdollisten maailmojen metaforallisella siirtymälä olen tarkastellut tätä elämäntarinoiden esittämää kasvatuspuhetta. Suhteeni kysymykseen on ollut lähinnä utelias. Minulla ei ole ollut varmuutta päämäärän saavuttamisen tuottamasta tuloksesta. Kartalla se tarkoittaisi, että tiesin päätyväni kuitenkin ihmisten ilmoille, mutta missä ja kuinka olivat avoinna. Tiesin myös ja että perille jonnekin oli ehdittävä aikataulun puitteissa. Luulen ehtineeni. Kasvatustieteen väitöskirjani valmistui ja väittelin Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitokselta vuonna 2008. Monitieteisen väitöskirjani otsikko on “Sananlaskut kasvatuspuheessa - perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?”

Kulkijatoverit

Yksin kulkeminen on vapaata ja haasteellista. Niin on väitöskirjan ja minkä tahansa tutkimuksenkin kanssa. Tutkimuksen kanssa yksinäisyyden haasteellisuus tarkoittaa kuitenkin keskustelun puuttumista, kyseenalaistamattomuutta ja kenties piiloutumista. Olen tarvinnut kulkijatovereita! Matka tutkimuksenteon maailmaan on saanut alkunsa professori Tapio Puolimatkan indoktrinaatiokäsitteestä. Jatko-opintojeni valvojan, professori Hannele Niemenn siirryttyä Helsingin yliopiston vararehtoriksi, jatkoi Puolimatka opintojeni valvomista. Hän on kulkenut kanssani, vaikka suunta ei aina ole ollutkaan selvä. Yhteinen osuutemme alkoi Helsingin yliopistossa ja jatkui Jyväskylän yliopistossa. Matkaa kasvatushistoriaan sain kulkea Helsingin yliopistossa emeritusprofessori Martti T. Kuikan ja kasvatushistorian seminaariin osallistuneiden

kanssa. Ajatuksilla on mainio tapa lisääntyä jakaantumalla kuten amebat! Erityisesti tarkistelimme suuntia kasvatustieteestä väitelleiden Maria Sarkion ja Pekka Silventoisen, lisensiaatiksi valmistuneen Pentti Jänkälän ja väitöskirjaansa valmistelevan Irja Eskolan kanssa. Ja heidän kanssaan myös pidimme antoisimmat vaellustauot. Matkan varrella sain Helsingin yliopistossa kartanlukuun apua erityisesti keskusteluista professori Marjatta Rahikaisen kanssa. Poikkeamat reitiltä vierailuina professori Jukka Rantalalan seminaareissa edesauttoivat päämäärän hahmottamista. Perille tulemisessa – tai ainakin välietappiin pääsemisessä – oli Jyväskylässä tukenani professori Leena Laurinen.

Myös taloudellinen tuki, jota olen saanut sekä Helsingin että Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksilta sekä Jenny ja Antti Wihurin rahastolta, ansaitsee tulla mainituksi. Polkua kulkiessa on syötäväkin! Tosin olisi se puoli elämästä unohtunut ilman käytännön toimia, jotka jäivätkin mieheni hoidettaviksi. Olen iloinen, että voin jatkaa edelleen tutkimuspolkua kasvatuksen parissa ja ennen kaikkea kulkea niitä oikeita tunteita ja soita yhdessä tärkeimmän matkatoverini – puolisoni – kanssa.

Tästä on hyvä jatkaa!

Kirjoittajan esittely:

Nimi: Liisa Granbom-Herranen

Arvo: KT, FM, LTO

Väitös: 11.1.2008

Vastaväittäjä: prof. Juha Hämäläinen ja prof. Pekka Hakamies

Kustos: prof. Tapio Puolimatka

Tutkinnon jälkeinen toiminta: Tutkimusta Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteen laitoksella, kasvatustieteen valtaa käsittelevässä projektissa. Muutamia artikkeleita. Satunnaisia luennoitsijatehtäviä.